

Eindexamenprogramma's en tijdschriften

Een vakantieverrassing

Op 14 juli viel bij het VON-bestuur *Examenprogramma's havo en vwo Nederlands. Eerste concept t.b.v. de veldraadpleging*, in de bus. Dit door de Vakontwikkelgroep Nederlands (VOGN) in opdracht van de Stuurgroep Profiel Tweede Fase vervaardigde werkstuk ging vergezeld van een brief van de voorzitter van de Coördinatie-Commissie, Clan Visser 't Hooft 'met het verzoek vanuit uw vereniging voor 11 september schriftelijk te reageren.'

Dankzij een geweldige inspanning van de redactie is het gelukt de concept- examenprogramma's nog voor de datum van de officiële veldraadpleging, waarvoor een a-selectie steekproef van leraren Nederlands was uitgenodigd, in Moer te publiceren. Het bleek echter onmogelijk op zo korte termijn ook nog een grootscheepse raadpleging van VON-leden te organiseren. Om te voorkomen dat de VON in deze voor het schoolvak Nederlands zo belangrijke discussie helemaal niet gehoord zou worden heeft het Bestuur op basis van een interne discussie een notitie opgesteld waarin een bestuursstandpunt ten aanzien van de Examenprogramma's wordt geformuleerd. Deze notitie is op 11 september naar de Coördinatie-Commissie gestuurd met daarbij een brief waarin melding wordt gemaakt van het feit dat het Bestuur, ook al is de officiële termijn daarvoor inmiddels al lang verstreken, toch voornemens is de leden van de VON over de Eindexamenprogramma's te raadplegen en de resultaten van die raadpleging te publiceren in Moer. Het VON-Bestuursstandpunt over de Examenprogramma's nemen we hier ter informatie integraal op.

Een standpuntbepaling van het VON-bestuur

Homogenisering en eenzijdige differentiëring in de Examenprogramma's Nederlands havo en vwo

1 Inleiding

In zijn vergadering van 6 september 1995 heeft het VON-bestuur met waardering kennis genomen van het door de Vakontwikkelgroep Nederlands in opdracht van de Stuurgroep Profiel Tweede Fase ten behoeve van de veldraadpleging vervaardigde eerste concept van de Examenprogramma's HAVO en VWO voor het vak Nederlands.

Het bestuur constateert met genoegen dat het Examenprogramma Nederlands op vakinhoudelijk niveau een aansluiting laat zien bij progressieve ideeën over moedertaalonderwijs die ook door de VON gedeeld worden. Een tweede constatering is dat het ontwerp van de Vakontwikkelgroep Nederlands veel meer dan de vroegere, eerder als technocratisch te kwalificeren voorstellen van de CVEN, een geest van culturele vorming ademt. Ook dat wordt door het VON-bestuur positief gewaardeerd.

Afgezien van bovenstaande algemene opmerkingen gaat het VON-bestuur in deze notitie nog in op een viertal hoofdpunten. Het betreft de problematiek van het verschil tussen een leerplan en een examenprogramma (par. 2), de taakbelasting van de leraar Nederlands (par. 3), de centrale invoering van onderwerpsgebieden en documentatiemappen (par. 4) en de eenzijdige differentiëring ten behoeve van allochtone leerlingen (par. 5). De notitie besluit met enkele detailopmerkingen (par. 6).

Op de door de Coördinatie-Commissie bij het Examenprogramma gevoegde vragen wordt in deze notitie niet expliciet ingegaan. Het betreft hier vragen waarvan het VON-bestuur van mening is dat deze primair beantwoord zouden dienen te worden door in de praktijk werkzame leraren Nederlands. Als gevolg van het late tijdstip, waarop de concepttekst van het Examenprogramma beschikbaar kwam, was het niet mogelijk een ledenraadpleging voor de vastgestelde deadline van 11 september 1995 rond te krijgen. Wel is inmiddels (een deel van) het Examenprogramma Nederlands gepubli-

ceerd in Moer 1995•4. Naar aanleiding van die publicatie zal het VON-bestuur alsnog een ledenraadpleging organiseren. Zodra de resultaten daarvan beschikbaar zijn, zullen deze gepubliceerd worden in Moer en onder de aandacht worden gebracht van de Coördinatie-Commissie.

2 Een eindexamenprogramma

Met waardering heeft het VON-bestuur vastgesteld dat de Vakontwikkelgroep Nederlands (voortaan VOGN) zich – anders dan haar voorganger, de CVEN kennelijk ingespannen heeft een examenprogramma te ontwerpen en niet een leerplan. Dat is winst. Tegelijkertijd hoopt het bestuur dat de VOGN zich (nog eens?) expliciet over de verschillen tussen examenprogramma en leerplan zal buigen. Dat kan bijvoorbeeld aan de hand van het *Actieplan explicitering examenprogramma's* dat als Bijlage 2 in het CVEN-rapport is afgedrukt. Ook de eindrapportage van de commissie die de examenprogramma's voor MAVO en VBO heeft geharmoniseerd¹ bevat behartigenswaardige bijdragen aan de discussie over deze problematiek. Het zou de VOGN sieren als ze haar ontwerp in het kader van deze problematiek zou evalueren en de uitkomsten daarvan zou verdisconteren in de revisie van het ontwerp. Het VON-bestuur hoopt dat deze problematiek te eniger tijd ook met 'het veld' besproken kan worden. Tenslotte is het ontwerpen van een examenprogramma Nederlands, hoe zorgvuldig, ingehouden en compromisbereid de ontwerpers ook te werk gaan, onvermijdelijk ook altijd een strijd om definities van 'goed' moedertaalonderwijs. Hoewel binnen de Nederlandse situatie de *jure* de leerplanontwikkeling de aangewezen arena voor die strijd is, vindt die de *facto* ook plaats tijdens de ontwikkeling van examenprogramma's. Terecht merkt het eerder genoemde *Actieplan* volgens het VON-bestuur het volgende op.

'Opstellers van een examenprogramma dienen met deze positie van de minister² rekening te houden. Zij dienen terughoudend te zijn bij algemene doelstellingen-formuleringen en zich terdege af te vragen of een doel voldoende communiaal is. Omstreden doelen kunnen alleen in examenprogramma's worden opgenomen als daar zeer goede redenen voor zijn, b.v. een besluit van de Wetgever.' (CVEN-rapport, p. 186)

De behandeling door de VOGN van het door de CVEN voorgestelde 'experiment taalkunde op het

twee' vormt bij het bovenstaande een goede illustratie. De CVEN wist dat ze daarmee geen communaal doel te pakken had: de resultaten van onderzoek wezen dat uit en de commissie nam terzake zelfs – zij het in kleine letter – een minderheidsstandpunt in haar rapport op (CVEN-rapport, p. 104). De VOGN kreeg de opdracht mee rekening te houden met het werk van de CVEN. Vanuit die opdracht zijn de expliciete koppelingen van het ontwerp aan het CVEN-rapport te begrijpen, al lijken ze ook meer voor de 'Bühne' dan dat ze inhoudelijk veel voorstellen. Het duidelijkst wordt dat natuurlijk geïllustreerd door de plaatsing van het door de CVEN zo gekoesterde taalkunde-experiment in het handelingsdeel van het examen met een studielast van respectievelijk 12 en 20 uur: het onderdeel telt niet meer echt mee zoals de CVEN wilde en krijgt niet de door de CVEN voorgestelde 10% van de tijd, maar respectievelijk 3% en 4,1%. Het VON-bestuur is van mening dat de strijd om de invoering van taalkunde in VO II maar gestreden moet worden in de arena waar hij de *jure* thuishoort. Ook hier zou de VOGN een knoop moeten doorhakken.

3 De taakbelasting van de leraar Nederlands

Het VON-bestuur vindt de opstelling van de VOGN in deze lastige kwestie inadequaats en misschien wel naïef. De VOGN kent natuurlijk de eerdere pleidooien zoals het befaamde Levende-Talen-memorandum³ uit 1971, de VOGN weet ook dat de centrale overheid, zolang deze problematiek haar regardeerde, geen enkele neiging vertoonde er iets aan te doen. De VOGN weet ook dat de problematiek inmiddels 'gedecentraliseerd' is. Zelfs als de VOGN er vanuit gaat dat haar stem bij de schoolleidingen gehoord wordt – het VON-bestuur betwijfelt dat in hoge mate – dan nog kan ze weten dat daar de oplossing niet gevonden kan worden. In het onwaarschijnlijke geval dat een schoolleiding iets aan het probleem wil doen, kan dat er maximaal toe leiden dat de leraar Nederlands zich mag 'beperken' tot 28 uur lesgeven. Het VON-bestuur vermoedt dat weinig leraren Nederlands daarop zitten te wachten; bovendien lost dat niets op. In veler ogen zal dat de situatie eerder verslechteren.

Het VON-bestuur vraagt zich af hoe realistisch het is van een terugtrekkende overheid te verwachten dat ze in dezen kaderstellende regelgeving uitvaardigt. Het effect van de opstelling van de VOGN lijkt dat ze de Stuurgroep een schot voor open doel geeft: onderdelen uit het programma schrappen. Een

suggestie die de VOGN in wezen zo vriendelijk is de Stuurgroep te doen; een sanctie daarop heeft de VOGN niet.

4 Homogenisering: de centrale invoering van onderwerpsgebieden en documentatiemappen

Het VON-bestuur is van oordeel dat heel wat leraren Nederlands de centrale invoering van onderwerpsgebieden en documentatiemappen op het eerste oog als een uiterst praktisch en in principe werkbaar voorstel zullen ontvangen. Of dat een meerderheid van de docenten geldt, weet het bestuur natuurlijk niet, maar het twijfelt daaraan, omdat de taakbelasting een stevige rem op het enthousiasme zet. Wat het bestuur verbaast – maar wellicht is dat voorzien voor de revisie van het concept – is, dat de VOGN met geen woord rept over de mogelijk ongewenste effecten van deze sterke vorm van homogenisering zeker gelet op het pluralistisch karakter van de Nederlandse maatschappij. Het bestuur vraagt zich af wat het kan betekenen dat hele leerlingenpopulaties een jaar lang – naar te verwachten: intensief – bezig zijn met hetzelfde onderwerp aan de hand van dezelfde informatie. Natuurlijk ziet ook het VON-bestuur in, dat als je kiest voor centrale examinering, je ook kiest voor homogenisering⁴, maar de 'gelijkschakeling' die de VOGN nu voorstelt kent haarsgelijke niet in de Nederlandse onderwijspraktijk. Dat vereist een zorgvuldige argumentatie, een lastige afweging van pro's en contra's, misschien wel empirisch onderzoek. Van dat alles echter geen spoor.

Bovendien vreest het VON-bestuur een 'de-geschiedenis-van-de-thee'-effect: net als bij de tekstkeuze in de huidige examenpraktijk, zal de keuze van de onderwerpsgebieden en van 'bruikbare' (?) informatie daarbij alle 'lange tenen' – en die zijn er nogal wat in Nederland – moeten respecteren en sparen. Alles wat maar enigszins controversieel is, zal vermeden dienen te worden. Wat daarvan het effect zal zijn op, bijvoorbeeld, de mondigheid en kritische zin van de leerling⁵, niemand die het weet. Of het onderwijs voldoende potentie heeft om eventueel ongewenste effecten te compenseren, evenmin.

Ten slotte zou het VON-bestuur graag willen weten of de VOGN bij haar overwegingen dit voorstel te doen ook de ontwikkeling van de motivatie van leerlingen betrokken heeft die een heel jaar lang in het lees-, stel- en spreek- en luisteronderwijs steeds met hetzelfde, vermoedelijk saaie onderwerp

geconfronteerd worden. De VOGN moet zwaarwegende argumenten hebben op grond waarvan ze deze problematiek ondergeschikt maakt aan haar voorstel. Het VON-bestuur zou die argumenten graag met de VOGN delen.

5 Eenzijdige differentiëring

Tegen de achtergrond van de in de vorige paragraaf aangeduide acceptatie door de VOGN van (waarschijnlijk) vergaande homogenisering valt de aandacht op die de VOGN schenkt aan de positie van allochtone leerlingen en de differentiëringsmaatregelen die zij voor deze groep voorstelt. Op zichzelf beschouwd juicht het VON-bestuur dit toe, maar het wekt verbazing dat voor alle andere verschillen tussen groepen leerlingen – zoals tussen meisjes en jongens en tussen leerlingen uit sociaal-economisch en/of religieus bepaalde subculturen – die ook van invloed kunnen zijn op hun prestaties geen aandacht is, laat staan dat differentiëringsmaatregelen worden voorgesteld. Het VON-bestuur is van oordeel dat deze vorm van eenzijdige differentiëring in het programma opgeheven moet worden.

6 Detailopmerkingen

6.1 Het VON-bestuur betreurt het dat de VOGN het concept 'persoonlijke ontplooiing' uit haar vakdidactisch vertoog heeft geschrapt. Het gaat daarbij natuurlijk niet om de woorden: naar het oordeel van het VON-bestuur biedt het concept 'persoonlijke ontplooiing' meer ruimte aan culturele diversiteit dan het concept 'algemene vorming' dat de VOGN kennelijk ter vervanging (cfr. de context op pagina 1 en 2 van het ontwerp) weer van stal heeft gehaald. Het laatste verwijst immers onmiskenbaar naar het ideaal van de negentiende-eeuwse 'Bildungsbürger' en degradeert andere culturele idealen. Met instemming verwijst het VON-bestuur naar het Redactioneel uit Moer 1995⁴ waarin Ravesloot uit pedagogische overwegingen aandacht voor persoonlijke ontplooiing in de Tweede Fase van het voortgezet onderwijs bepleit.

6.2 Het VON-bestuur heeft met verbazing kennis genomen van het voorstel 'zoveel mogelijk cultureel neutrale' onderwerpen voor de groepsdiscussies te kiezen. Tenzij de VOGN 'cultuur' heel anders conceptualiseert dan het VON-bestuur lijkt hier sprake van een *contradictio in terminis*. Onder verwijzing naar paragraaf 4 van deze standpuntbepaling merkt

het VON-bestuur opnieuw op dat hier sprake is van eenzijdige differentiëring.

6.3 Op meer dan één plaats bijvoorbeeld eindterm C2 en C5 - suggereert het ontwerp door het gebruik van het bepaald lidwoord dat er eenduidige genrekenmerken en conventies zouden bestaan. Die aanname strookt niet met de huidige inzichten in het bestaan van 'discourse communities'.

Noten

- 1 Revisiecommissie Examenprogramma's Algemene Eindexamenvakken in MAVO en VWO, *De knoop tussen basisvorming en examen; Concept-examenprogramma's algemene vakken in MAVO en VWO; advies*. Enschede, SLO, 1993. p. 13-14 en p. 24-33.
- 2 Bedoeld wordt 'dat een minister behoedzaam moet zijn bij het hanteren van algemene doelstellingen als eisen van deugdelijkheid in examenprogramma's. Hij is immers gebonden hierbij de vrijheid van richting van het bijzonder onderwijs in acht te nemen.' (*CVEN-rapport*, p. 186)
- 3 P.H.S. Batelaan et al., 'Het moedertaalonderwijs bij het M.A.V.O.-H.A.V.O.-V.W.O.; Memorandum van de Sectie Nederlands van de Vereniging van Leraren in Levende Talen', in: *Levende Talen*, 1971, nr. 274, p. 3-13.
- 4 Een van de (historische) uitgangspunten van de VON is het nastreven van grotere autonomie van de scholen ook op het gebied van de examinering.
- 5 Het streven die te bevorderen is een van de doelstellingen van de VON.

Vakbladen voor moedertaalonderwijs

In het septembernummer van *Levende Talen* (1995, p. 502) doet Ru Klein, voorzitter van de Sectie Nederlands van de Vereniging van Leraren in Levende Talen, verslag van de stand van zaken betreffende de al langer lopende discussie tussen het Sectiebestuur Nederlands en het Hoofdbestuur van Levende

Talen. De inzet van die discussie is de wens van de Sectie Nederlands om binnen Levende Talen meer autonomie te krijgen. Dat zou onder andere tot uitdrukking kunnen komen in federatief model. Op basis daarvan zouden dan afspraken gemaakt kunnen worden over een wat andere opzet van het tijdschrift *Levende Talen*, leidend tot meer aandacht voor het schoolvak Nederlands. Over de afloop van die discussie lijkt Klein, gegeven de opstelling van het Hoofdbestuur, niet erg optimistisch. Het Sectiebestuur Nederlands onderzoekt nu derhalve op welke wijze de Sectie, al dan niet met medewerking van het Hoofdbestuur, een grotere zelfstandigheid binnen of een onafhankelijke positie buiten Levende Talen kan effectueren. In zijn bijdrage maakt Klein melding van het feit dat het Sectiebestuur Nederlands over de met deze problematiek nauw verbonden kwestie van de plaats van de Sectie Nederlands in het tijdschrift *Levende Talen* en, daarmee samenhangend, 'de wenselijkheid van een gezamenlijke uitgave voor leraren Nederlands', contact heeft opgenomen met de VON. En die heeft, aldus Klein, gemeld dat ze het verzoek van de Sectie Nederlands 'uiterst serieus' neemt.

Dat is ook zo. Naar aanleiding van een daartoe strekkende uitnodiging van het Sectiebestuur Nederlands aan het VON-Bestuur en de *Moer*-redactie heeft er in mei van dit jaar een oriënterend gesprek plaatsgevonden over de bij Levende Talen ontstane situatie. Dat gesprek heeft vervolgens geleid tot een intensieve discussie in het VON-bestuur. De uitkomsten van die discussie zijn bij brief van 26 juni 1995 onder de aandacht gebracht van het Sectiebestuur Nederlands. Voor verder overleg tussen VON-bestuur en *Moer*-redactie is inmiddels een gemeenschappelijke vergadering afgesproken in oktober. Afhankelijk van de verdere ontwikkelingen in dit verband zal het Bestuur bezien of het punt 'tijdschrift' geagendeerd moet worden voor de algemene ledenvergadering van de VON in november.

Aansluitend – en noodgedwongen achter de feiten aanlopend, gezien de verschijningsdatum van *Moer* – volgt hier integraal de brief van 26 juni van het VON-Bestuur aan het Sectiebestuur Nederlands (met afschrift aan de *Moer*-redactie).

Van het VON-Bestuur aan het Sectiebestuur Nederlands

Beste Ru,

Het oriënterende gesprek dat Bart van der Leeuw (*Moer*) en ik met jou, Ron Oostdam en Kees van de Ven op 4 mei j.l. in Utrecht op jullie verzoek gevoerd hebben, heeft in het VON-bestuur tot een intensieve en open discussie geleid. Die discussie heeft geleid tot de volgende positiebepaling.

- 1 Indien de Sectie Nederlands als gevolg van het feit dat zij zich losmaakt van de Vereniging van Leraren in *Levende Talen* terechtkomt in een situatie dat zij niet langer *Levende Talen* als medium kan of wil gebruiken en ook (nog) niet kan beschikken over een eigen tijdschrift, wil het VON-bestuur zich bij de redactie van *Moer* sterk maken voor opname in *Moer* van een *SBN-info* (vergelijkbaar met de *VON-info*) die gebruikt kan worden voor het onderhouden van contact met de leden. Over de precieze praktische en inhoudelijke uitvoering van een dergelijk voorstel zal vooraf intensief overleg nodig zijn tussen VON, *Moer* en SBN. Voor het VON-bestuur staat daarbij voorop dat het alleen kan gaan om een noodoplossing die weliswaar op korte termijn kan worden gerealiseerd maar expliciet van tijdelijke aard is.
- 2 Als het onder 1 voorgestelde in enige vorm geëffectueerd wordt krijgen SBN-leden op enig moment (voorlopig) *Moer* in de bus met daarin een, afgezien van *SBN-info* en *VON-info*, door de *Moer*-redactie vastgestelde redactionele inhoud. Om te voorkomen dat beoogde *Levende Talen*-artikelen (in portefeuille van de sectieredacteur Nederlands) in de onder 1 bedoelde periode voor de lezers verloren zouden gaan, stelt het VON-bestuur voor deze bijdragen volgens de daarvoor geldende regels als kopij in te dienen bij de *Moer*-redactie.
- 3 Hiervoor is gewezen op het noodzakelijk tijdelijke karakter van de regeling zoals voorgesteld. Verdere discussie over mogelijke samenwerking tussen VON en SBN met betrekking tot de uitgave van een tijdschrift voor het onderwijs Nederlands (in ruime zin) wordt door het VON-bestuur niet bij voorbaat uitgesloten of uit de

weg gegaan. Een dergelijke discussie wil het VON-bestuur echter eerst in eigen kring en met de *Moer*-redactie voeren. Daarvoor is het noodzakelijk te beschikken over een reeks inhoudelijke en technische gegevens. Inhoudelijk gaat het bijvoorbeeld om een vergelijking over een reeks van jaren van in *Moer* en *Levende Talen* verschenen artikelen. Technisch willen we vooral weten hoe het nu precies gesteld is met de overlap in het VON- en SBN/SNT2-ledenbestand (heb je een idee hoe we dat samen uit kunnen zoeken?). Op basis van dergelijke gegevens wil het VON-bestuur de discussie in september voortzetten zonder zich daarbij onder druk gezet te willen voelen door een bij voorbaat bepaalde termijn waarbinnen die discussie zou moeten zijn afgerond.

Ik hoop met het voorgaande duidelijk gemaakt te hebben dat het de primaire intentie van het VON-bestuur is het SBN op korte termijn een collegiale helpende hand te bieden. Een discussie over verdere samenwerking aan het bladenfront gaan we daarbij niet uit de weg, maar we willen die discussie in geen geval belasten met 'tijdsdruk'.

Was getekend, met vriendelijke groeten,
Sjaak Kroon,
voorzitter VON.

Middelaar, september 1995
Sjaak Kroon